

SOD.
V.

BR07:
4.

Narodna PROSVJETA

Mjesečnik za školsstvo, prosvjetu i književnost

EST. 1860.

Vlasnik i izdavaatelj: „Hrv. učiteljsko društvo, 'Narodna Prosvjeta' za Istru u Pazinu“.

Rukopisi se šalju Uredništvu u Pazin, a preplate Franju Barbalicu, učitelju u Bermu kod Pazina.   Godišnja cijena 5 K.

† **Petar Flego** (rođen 25. V. 1848., umro 5. IV. 1910.)

Ko ljupka zv'ezda izvanredna sjaja
Med nama, Petre, milovidan sinu.
Dobrotom svoga srca mnogu tminu
Rasprši naših b'jeda ... naših vajâ.

Svom zvanju svetom vjeran sve do
kraja

Med krjeposnike prve nam se vinu.
Da sretnu vidiš svoju otadžbinu,
U ljutoj borbi do smrti ustraja.

Za dobro sve, što rodu svom privr'jedi,
Uz Dobrilu i naše Viteziće,
Uz mnoge naše dične sokoliće

U raj u mjesto već Ti Bog odredi,
Da tamo budeš Njegovim miljenikom
I rodu svome vjernim zakrilnikom.

Nadan Zorin.

† Petar Flego.

Nismo o njemu čitali po novinama nikakvih pohvala, jer se je svatko bojao da se ogriješi o njegovu čednost, ali su ga i neprijatelji našega naroda susretali s poštovanjem, a mi ga i štovasmo i ljubljasma.

Petar Flego, taj drugi naš Dobrila, ode ajme prerano na bolji svijet i to baš sada, kada ga je toliko trebala crkva, kad je u miljenika svog upirao oči s tolikim nadama naš narod! Tko bi bio rekao, da će se iz one neznatne boli na njegovu milom licu razviti klica smrti?

Početkom ove godine pada se u Beč, da se za par dana vrati zdrav. Rekoše mu tamo, da je operacija vrlo pogibeljna, ali on joj se uz plač i odgovaranje prijatelja junački podvrže. Krepostan čovjek je junak. I operacija — rekoše — pošla za rukom, i mi ga svaki dan očekivasma. I vrati nam se, dâ, nakon tri mjeseca ljutih boli — mrtav u Trst.

Dne 11. aprila pokopan bi na groblju sv. Ane uz biskupe Dobrilu i Šterka. Bijaše krasan proljetni dan. Da ga za posljednji put pozdrave i da mu zadnju počast iskažu, dođu na sprovod rođaci, među kojima brat mu Ante iz Štrpeda i sinovci župnik Ivan iz Huma i činovnik Ante, mnoštvo svećenika, među njima pokojnikov mili prijatelj prošt pazinski Ante Kalac, narodni zastupnici Spinčić, Mandić, Dr. D. Trinajstić i Dr. Jure Červar, mnogo činovnika i mnogo naroda iz Trsta i Istre. Hrv. gimnaziju u Pazinu zastupali su školski savjetnik Ivan Kos i prof. Fran Frankola.

Kad smo se od njegovog groba sa suzama opraštali, činilo nam se, da čujemo običajni lijepi pozdrav pokojnikov: Bog! Bog! Bog!

Petar Flego rodio se 25. V. 1848. u Šterpedu, selu kraj Buzeta u Istri, od oca Antuna i majke rođene Dinke Draščić. Prvih pet gimn. razreda učio je u Kopru (od 60/61—65/66), a ostale na komunalnoj gimnaziji u Trstu, gdje je god. 1868. s odlikom položio ispit zrelosti. Bio je odlikaš kroz cijelu gimnaziju (izuzam 6. razred radi njem. jezika) i u bogoslovlju u Gorici, i to gotovo iz svih predmeta. Bivši treće godine bogoslovac pohadaše u Gorici školu za gluhonijeme, da se teoretijski i praktično izobrazi u poučavanju takove djece, pa je dobio lijepu svjedodžbu na koncu godine, potpisanu od pokr. škol. nadzornika Antuna Klodiča i ravnatelja zavoda Andrije Pauletiča. Promisio je god. 1871. (23. XII.) pak nastavi bogoslovne nauke u Trstu još jednu godinu, a kad ih dovrši, oboli opasno, te je jedva 1874. mogao u dušobrižničku službu u Lindar.

Kad je god. 1875. bio imenovan blagopokojni biskup porečki Juraj Dobrila tršćanskim biskupom, imenova Petra Flega svojim kapelanom. Od onda pa do smrti bivaše u Trstu.

Petar Flego bio je u Dobrilinom crkv. i narodnom djelu vjerni suradnik. Nitko nije pok. velikog biskupa tako u dušu poznavao kao on, nitko ga nije našljedovao u krepostima i rodoljubnim djelima kao on, zato smo i rekli, da

je Petar Flego bio drugi Dobrila. Život Petra Flega bijaše — da tako rečemo — produženi život Dobrilin.

Godine 1889., za biskupa Glavine, postade kanonikom kod sv. Justa. Najvažnije i najteže službe izručivali bi biskupi njemu: bio je kroz 30 godina revizor crkvenih računa (od 1876.), kancelist, pak upravitelj biskupske pisarne, direktor konvikta (od 1892.—95.), biskupskim povjerenikom za konvikt, pro-sinodalnim sucem, članom komisije za crkveno pjevanje, inspektorom i biskupskim povjerenikom za vjeronauk na srednjim školama u Pazinu (1905.—08.) itd. Za revno vršenje mnogostruke njegove službe imenova ga sv. Otac svojim kućnim prelatom (1904.) Bio je od 1909. tršćanski dekan, a od 1. I. 1910. kanonik skolastik.

Pisati o njegovim djelima za narod nije moguće, jer je dijelio, da ne zna ljevica što čini desnica, no da se prijave đaci, koji su od njega dobivali stalne mjesečne potpore kroz mnogo godina, da se prijave učitelji, koji su od njega za školsku djecu primali potpore u novcu i knjigama, da se oglase narodna društva i narodni mučenici i mnogi zavodi, kojima je darivao veće svote, da se prijave siromasi Trsta, kojima je davao jela i odijela — svih skupa bila bi vojska velika.

Čedni njegov stan u Trstu bijaše uvijek ugodan biskupu i svećeniku i učitelju, bogatu i siromahu, učenu i neučenu. Za objed bi uvijek više pripravljaao, da uzmogne gosta pogostiti. Večerao je, ako bi imao gosta, inače je njemu bila večera večernja molitva.

Ljudi iz Buzeta, Roča, Huma i Draguća, koji su u Trstu nastanjeni, dolazili bi k Flegu kao svome dragome i dobrome ocu, da ga vide, da se s njime hrvatski »po našu« porazgovore, da ga pitaju za savjet, za zaštitu, za pomoć. Flego im je vraćao posjete, i koraci njegovi u obitelji naših ljudi u Trstu (i po Istri) nijesu promašili cilja nikada: Dolazio on k ljudima, da ih tješi, da ih popita za odgoj djece, da se raduje, da kori i pohvali i da potpomaže. Njegova riječ bijaše ko odrezana i duboka dojma. Davao nije da daje, nego da podigne krjepost, a time i narod, jer je bio u dno duše uvjeren, da je samo krepostan narod — narodom. Petar Flego i ti naši ljudi u Trstu, sačinjavahu srdačnu obitelj, u kojoj je vladala ljubav, štovanje i krjepost. Zato su plakali za njim gorko i ne će se tako brzo utješiti.

Živio je doduše u Trstu, ali je poznavao sve uplivnije ljude iz Istre, poznavao svako mjestance tršćansko-koparske biskupije i prilike naše u Istri, jer je amo često zalazio da prati biskupe Dobrilu, Glavinu i Šterka, da pregledava crkvene račune, da uredi, gdje je bilo treba, ili da se odmara za nekoliko dana u godini od mnogostručnog svoga rada.

Impozantna pojava pok. Petra Flega, njegove krjeposti, njegovo rodoljublje, njegova točnost u vršenju dužnosti, njegova strogost proti sebi i dru-

gome, njegova mila ozbiljnost i umiljata i iskrena riječ — sve to učinilo ga ljubimcem naroda.

Što smo mi Hrvati i Slovenci izgubili s Petrom Flegom, to sada još ne možemo ni pojmiti!

Uz ime velikog Dobrile spominjat će se na vijeke i ime Petra Flega. Dao mu Bog u raju naselje! Čast mu i slava i vječnaja pamjat!

Antropogeografija Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

IV. Današnje narodnosti.

Historijski pregled o etnografskim promjenama istarskoga žiteljstva kroz dva milenija daje nam osnovu za razmatranje sadašnjih nacionalnih prilika.

Današnji Talijani su mješavina romanizovanih pražitelja iz rimskoga doba, latinskih doseljenika za mletačkoga gospodstva i raznarođenih Slavena u najnovije vrijeme. Ovi su doduše i prije stupali u redove Talijana, ali tek u posljednjim decenijima možemo degeneraciju potanko pratiti (»Talijanaši«). Uz ta tri tipa, od kojih je složeno današnje talijanstvo Istre — staro-romanski, mletački i slavenski tip —, četvrti je furlanski, ali manje znatan, jer kako su se furlanski »Krnjeli« kao obrtnici doselili dosta kasno (oko 1700. godine) većinom među slavensko žiteljstvo ponajviše pojedince u obiteljima, mnogi su se od njih poslavenili. Na istarskom poluotoku se već mješavina tako amalgamirala, da u talijanskom naselju nije svuda lako prepoznati pojedini tip, ali ih bez muke možemo naći na Kvarnerskim otocima. Od triju većih na svakom je grad istoga imena: Krk, Cres i Lošinj. U njima brojem pretežu građani talijanskoga ćućenja¹⁾, a njihove okoline na cijeloj površini svakog pojedinog otoka čisto su hrvatske²⁾. Među krčkim, creskim i lošinjskim gradom i talijanskim njihovim građanima velika je razlika u svemu: u prvom se jasno vidi djelo Rima, u drugom Mletaka a u trećem djelo Trsta odnosno našega vijeka uopće. U Lošinju je talijanstvo (još više nego u Pazinu) najnovijega datuma i lica, bez ikakove lokalne prošlosti, uslijed osobitih gospodarskih (pomorskih) i političkih prilika iz škole i nekih oblasti umjetno rasađeno. U Cresu pako odaje talijanstvo na prvi mah čisto mletački trag (kao na pr. i u Buzetu). Tamo i jezik pokazuje neke lokalne dijalektične osobitosti starije prošlosti, dok je talijanski jezik, kako se u Lošinju govori, naučen u školi. Stari Romani, koji su na otoku Krku prebivali prije prve doseobe Hrvata u VI. i VII. vijeku, održali su se do konca srednjega vijeka jedino u gradu

¹⁾ U Cresu ne; tamo je i po službenoj statistici većina Hrvata. V. Dr. Mate Tentor: »Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso)«, Berlin 1908.

²⁾ Usprkos službenoj statistici i bezdušnom postupku nekih autonomnih organa; vidi niže. str. 104.

Krku¹⁾. Njihovo je narječje nedavno doduše posve izumrlo, ali u jeziku i tipu mnogih današnjih krčkih Talijana lijepo se još očituje staroromansko podrijetlo kao nigdje u Istri. Dugotrajno mletačko vladanje 1480.—1797. je dakako i Krku utisnulo mnogo svojih obilježja, baš kao što su i Cresu mletački izgled promijenili slični utjecaji, koji su zgotjne lošinjske Hrvate — u XIII. vijeku za mongolske pogibije iz hrvatskoga primorja ovamo pribjele — u posljednjim decenijama potalijančili²⁾. Talijani³⁾ dakle neispravno tvrde, da su oni po cijeloj Istri »una nazione compatta«, a samo Slaveni da su nasuprot »una nazione di varie razze fra di loro caleidoscopicamente commiste«. Istina, jedini uz druge i jedni među drugima žive starosjedioci i kasniji doseljenici, koji su se ovdje našli sa svih mogućih zemalja, tako da možda nigdje u Austriji nema ovako šarenoga »Völkermosaik-a,«⁴⁾ koji je kartografski nemoguće pregledno prikazati. Ali su se već male skupine jezično asimilirale, pa je osviještenje skoro dovršeno i većina u pokrajini Hrvatima neprijeporno osigurana.

Slovinci su, čini se, u većem broju najprije posjeli flišne predjele, gdje su se uz pastirstvo brzo prihvatili pluga i motike, tako da su na tom dosta plodnom tlu osigurali sebi opstanak i povoljno razvijanje. Najstarija je njihova skupina u flišu srednje Istre (»Šavrini«), dok je ona u flišu preko Čićarije na granici prema Kranjskoj (»Brkini«) valjda nešto mlađa. Obje skupine spaja u kompaktnu slovensku cjelinu bijedno žiteljstvo na visokom vapnenačkom ravnjaku (na Trščanskom Krasu »Krašani« i u sjevernom dijelu Čićarije). Slovenaca ima na vapnenačkom tlu malo tisuća; oni ga kao ratari prepustiše Hrvatima pastirima i ugljenarima.

Među njima je teško crtom povući granicu, jer izrazita granica doista ni ne postoji. Barem jezikovna granica nije crta već dosta širok pojas, u kojem je očit lagani prelaz od narječja slovenskih na narječja hrvatska. Približno je označuje cijeli tijek Dragonje od ušća do izvora pa odavde preko Čićarije među Slavnikom i Žbevnicom kroz Velika Vrata do Podgrada i dalje do kranjske granice, tako bi se sela uz ovu crtu⁵⁾ Krkavce, Koštabona, Truške, Sočerga, Movraž, Rakitovič, Skadanščina, Obrovo, Podgrad, Studena Gora, Jelšane, Malobrdce, Novokračina, Sušak, Zabiče i Podgraje mogla smatrati najjužnijim slovenskim selima, a sela uz istu crtu Kaštel Vener, Merišće, Oskoruš, Topolovac, Gradinje, Brest, Golac,⁶⁾ Poljane, Račice⁶⁾ Šapjane, Rupa i Lisac, opet najsjevernijim hrvatskim selima u Istri.

¹⁾ Vj. Klaić: »Krčki knezovi Frankapani«. Zagreb 1901.

²⁾ A. Cella: »I due Lussini . . . .« u »Pagine Istriane«, Kopar 1910. str. 36.

³⁾ B. Schiavuzzi: »Cenni storici sull'etnografia dell'Istria« u »Atti e mem.« Poreč 1904. XX. sv.

⁴⁾ C. von Czoernig sen.: »Ethnographie der österreichischen Monarchie«, Beč 1855.—1857.

⁵⁾ A. Klodič: »Slavische Sprache und Literatur« (u Istri) u X. sv. (Küstenland 1891.) »Österr.-ung. Mon. in W. u. B.«

⁶⁾ V. niže str. 104.

Južnije su Hrvati, ali na nekim mjestima još zapravo mješavina sa Slovencima. Hrvatsko žiteljstvo, kojemu su preko spomenute granice u susjedstvu Slovenci, podijelila je priroda u četiri skupine, i to dvije na neplodnom vapnenačkom tlu (Bujština i Čićarija) i dvije na plodnijem flišu (Bužeština i Jelšanština). Prve dvije sačinjavaju u većem dijelu doseljenici čisti Hrvati (»Slovinci«), a druge dvije starosjedioci Slaveni malo pomiješani sa kasnijim pridošlicama s juga. Pastirski doseljenički Slovinci na kraskoj Bujštini i starosjedilački ratarski »Fučki« u pješčeničkoj Bužeštini bijahu prije pod mletačkom vlašću, a pastirski doseljenički »Čići« po goloj Čićariji i starosjedilački ratarski Slaveni u jelšanskoj općini većinom pod Habsburgovcima. Gospodarski opstanak je najteži onima na Čićariji, ali nacionalna propast ozbiljno prijeti onima u trokutu među Dragonjom, Mirnom i morem, u Bujštini. I N. Krebs tvrdi, da je »Typus der Leute durchaus slavisch«, ali su uza sve to u popisu pučanstva označeni ogromnim dijelom kao Talijani; talijanski govore slabo, a i materinji jezik im je već znatno nagrđen talijanskim riječima, ali ni iz daleka u tolikoj injeri, da ga isti pisac smije nazvati »schiavetto« !! Tamošnjih dvadesetak tisuća Hrvata (čistih Hrvata, ne »slovenisch-kroatischer Mischstamm«, kako hoće N. Krebs) dobrim dijelom je već podleglo potalijančenju, a P. Tomasin ih je već pred 20 godina pribrojio Talijanima [»Diesen (naime Talijanima) kann man noch 18.000 italianisierte Slaven des Länderstriches zwischen den Flüssen Dragogna und Quieto hinzurechnen, welche teils italienisch, teils slavisch mit starker italienischer Beimischung sprechen«].¹⁾ — Kod druge skupine, naime u porječju gornje Mirne je narodno pitanje riješeno, makar i nije narodnosno. Osim nekoliko stotina Talijana u gradićima Buzetu, Roču i Draguču, koji nas kao i kameni lavovi²⁾ na njihovim zidinama sjećaju nekadašnje mletačke vlasti, cijeli je kraj slavenski (»Fučki«), premda se njegovo žiteljstvo još nije posve odlučilo za hrvatsku odnosno slovensku narodnost. Posve je nevjerojatno i upravo neispravno mnijenje N. Krebsa, da je ono do nedavna bilo rumunjske narodnosti (»Mit weniger Recht dürfte man sie als slovenisch-kroatische Mischlinge ansprechen; die grösste Wahrscheinlichkeit besitzt die Ansicht, dass diese »Fučki«, die ein sehr schlechtes Slavisch sprechen, vor nicht langer Zeit Rumänen waren«)!! Njihov jezik nije ni čisto hrvatski ni čisto slovenski već mješavina obojega, ali taj se pojav donekle javlja i mnogo južnije u flišnom predjelu pazinske okolice kod starosjedilačkih Hrvata (t. zv. »Bezjaka«), pa o njihovu hrvatstvu nitko ne dvoji, premda se u »Bezjačiju«³⁾ bilo naselilo više Rumunja nego u »Fućkariju.« Narodnosno pitanje slavenskoga žiteljstva po Bužeštini riješit će doskora škola

¹⁾ Tko zna, bi li još uspjela ozbiljna akcija za probuđenje hrvatske svijesti u tom kraju?

²⁾ u Čićariji veli narod: »pas Marko.«

³⁾ U ostalom odakle N. Krebsu tumačenje, da Bezjak znači Waldbauer, Tölpel?! (O toj riječi v. Vj. Klaić: »Bezjačija« u »Vjesniku hrv. arheol. društva«, Zagreb 1907. sv. IX. str. 191.).

u prilog Hrvata. — Prelazeći na treću skupinu treba ponajprije spomenuti, da je Čičarija veoma rijetko naseljena i da dosta velika njezina površina uopće nije napućena. Osim lijepoga niza sela uz cestu Trst-Rijeka svi su ostali »Čiči« (oko 9 tisuća) od Žbevnice i Rasušice k jugu prisni Hrvati čistoga narodnoga jezika, samo u srcu Čičarije, u slabo pristupačnim Žejanama živi rumunjska skupina od 600 duša. — Od Podgrada dalje na istok uz kranjsku granicu do Hrvatske opet se javlja pojas hrvatsko-slovenskoga žiteljstva, komu željeznička sveza olakšava promet i općenje sa slovenskom Kranjskom (Trnovo-Bistrica) i hrvatskim primorjem (Rijeka). Čini se, da je u podgradskoj i jelšanskoj općini slovenska pučka škola pomakla granicu Slovenaca dalje na jug među Hrvate. (Tako je i u materijskoj općini crkva i škola poslovenila hrvatsko selo Golac, kaošto je u buzetskoj »Družba« slovenskom Rakitoviću dala hrvatsku školu). Ali tomu se nije čuditi, jer kako u donjoj Istri našem svijetu na nekim mjestima još nije jasna ni opreka među Slavenom i Talijanom, tako mu je u gornjoj Istri gdje god nepoznata razlika među Hrvatom i Slovencem.

Tako je eto u sjevernom dijelu Istre. Sva ostala pokrajina je samo hrvatska odnosno talijanska osim ono malo Rumunja pod Učkom. Te »Čiri-birce« prati u popisima pučanstva čudna sudbina! God. 1880. ih u statistici naprosto nema, već su oni oko Boljunščice ubilježeni kao Talijani, a Žejanci kao Hrvati; g. 1890. su prošli bolje: za Rumunje ih ubilježiše bar 470; g. 1900. opet bolje: u Žejanama 389 i pod Učkom 926, dakle ukupno 1315. Ovaj broj je samo približno ispravan. K. v. Czoernig iun.¹⁾ je g. 1880. cijenio, da ih ima 2121²⁾ (531 u Žejanama i 1590 oko Boljunščice). Tako će po prilici biti i sada: u Žejanama (600), Sušnjevici (450) i Novoj Vasi (250) svi su Rumunji, u Brdu (800 žitelja) skoro svi, u Jesenoviku (300) polovica, a u Letaju (200), Gradinjama (270) i Grobniku (175) pohrvatili su se već znatnom mjerom.

Budući da o narodnostima s one strane Učke, u Liburniji i na otočju, nije nužno govoriti, preostaje nam još trokut istarske Ploče, komu dvije stranice pravi more, a treću crta od Savudrije preko Motovuna i Pazina do Plomina. Uz starosjedioce Hrvate (»Bezjaci« oko Pazina i »Štokovci« u južnoj Istri) velik je ovdje broj kasnijih doseljenika, koji se po jeziku neznatno od onih razlikuju. Po tipu, zagasitoj puti te crnim vlasima i očima neki hoće da ih odijele od Hrvata i proglase — Srbima, a Czoernig sen. pače postavlja granicom među Hrvatima i Srbima crtu od Sovinjaka preko Berma do Sv. Martina na Raši! Ne obazirući se nimalo na ovaj pokušaj, da se istarske etnografske prilike zapletu i ondje, gdje su najjasnije, dodati valja ovo: po južnoj i zapadnoj Istri nastanjeni su Hrvati posve slični onima na Čičariji, ali kako su

¹⁾ »Die ethnologischen Verhältnisse des österr. Küstenlandes.« Trst 1885.

²⁾ Ne samo 1300, kako netočno spominje N. Krebs.

došli ovamo većinom dosta kasno, nijesu se još do danas mogli u svemu izjednačiti starosjediocima iste narodnosti. Ovi su došljaci ne malim dijelom u XVIII. i XIX. vijeku podlegli potalijančenju, ali se danas opet mnogi polagano vraćaju svojoj narodnosti, što se naročito opaža u Poreštini. Tomu je posljedicom, što tamo nema seoske porezne općine bez (makar i malene) manjine potalijančenih Hrvata.

Drugačiju nam sliku pruža službena statistika, po kojoj je izrađena priložena karta. Ovo je karta narodnosti na osnovu potankih podataka o jeziku općenja domaćega pučanstva, premda ovaj nije nikako identičan sa narodnošću, pače ni sa materinjim jezikom¹⁾. Ali kako je narodnost posve zavisna od individualnoga momenta, te je mehaničkim putem cenzusa nije moguće odrediti, pita se prigodom popisa pučanstva i kod nas polag zaključka internacionalnoga statističkoga kongresa u Petrogradu godine 1872. za jezik općenja, a ne za narodnost. Velikoj većini ljudi je jezik općenja ipak identičan sa materinjim i sa narodnošću. To vrijedi naročito za ono žiteljstvo, koje pozna samo jedan jezik. Zbog toga sam se po uzoru drugih i dao na ovakav posao, tim više što osim njemačke karte narodnosti u Primorju od spomenutoga Czoerniga iun. na temelju popisa od g. 1880. slične radnje o Istri nema. Čini se, da Talijani od ovakova rada silno zaziru. Oni još nijesu nikada izradili kartu narodnosti u Istri! Ova je sastavljena po statistici od 31. prosinca god. 1900.²⁾

Za jedinicu uzeta je porezna općina, najmanje upravno tijelo, samo da bude ispremiješanost narodnosti što točnije prikazana. Karta bi dakako bila daleko preglednija, da je svaka narodnost označena posebnom bojom, ali to nije dopuštala ekonomija. Bijelo polje porezne općine prikazuje hrvatsko odnosno slovensko žiteljstvo, a (ekvatorijalno!) crtkarano polje porezne općine prikazuje talijansko žiteljstvo. Manjine ispod 10⁰/₀ nijesu uzete u račun. Prema tome čisto bijelo odnosno posve crtkarano polje označuje 90—100⁰/₀ Slavena odnosno Talijana. Manjine od 10—20, 20—30, 30—40 i 40—50⁰/₀ predočene su sa jednim, dva tri i četiri (meridijonalna!) stupca, tako da crtkarani stupci na bijelom polju označuju ⁰/₀ talijanske manjine u hrvatskoj poreznoj općini, a bijeli stupci na crtkaranom polju ⁰/₀ hrvatske manjine u talijanskoj poreznoj općini. Iz tehničkih razloga nijesu Rumunji mogli dobiti na karti svoje mjesto. Tako je i porezna općina Pula te mjesna općina Volosko-Opatija prikazana napose, a ni za hrvatsku poreznu općinu Vašansku nije na karti bilo moguće označiti njemačku manjinu (13⁰/₀). Sijela mjesnih općina su podvučena, na pr. Pomnjan, Motovun, Svet Vinčenat.

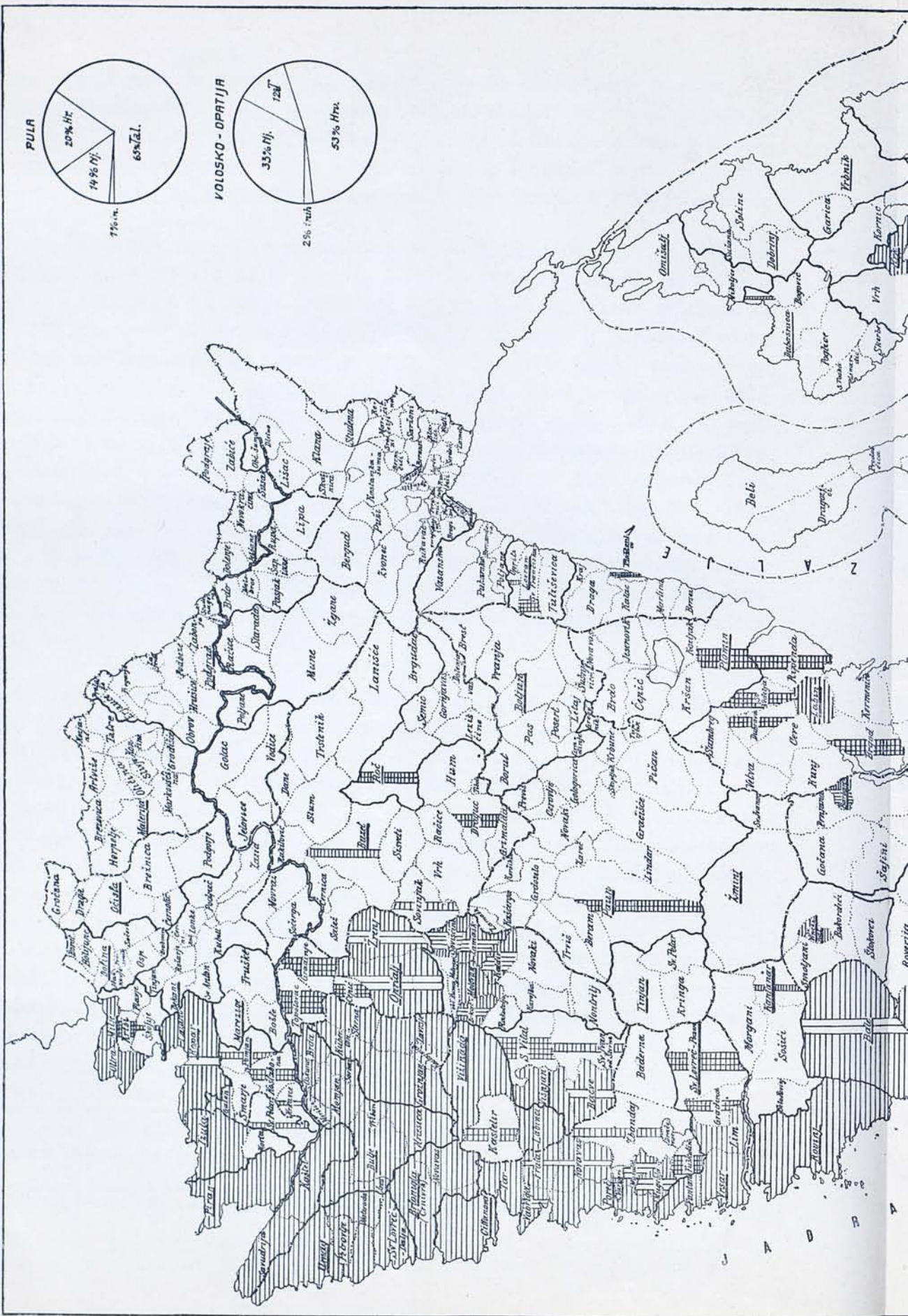
Ali ova karta ne zaslužuje potpunu vjeru, jer ne samo što popis pučanstva nikada ne može biti apsolutno točan, već je i »Općinski rječnik« na

¹⁾ Najžalosniji primjer u Istri su Nerezine na otoku Lošinju.

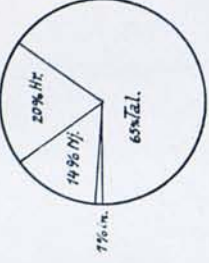
²⁾ »Općinski rječnik. VII. Austrijsko-ilirsko Primorje.« Izdala c. kr. središnja statistička komisija, Beč 1906.

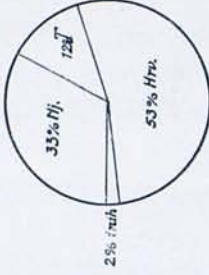

PULA

VOLOSKO - OPATIJA

1% m.

2% žil.

J A D R A

KARTA NARODNOSTI U ISTRI

	MEĐA ZEMLJE
	" POLIT. KOTARA
	" SUDB. KOTARA
	" MJESNE OPĆINE
	" POREZNE OPĆINE
	" MEĐU HRV. I SLOV.
 HRVATI ODM. SLOVENC	
 TALIJANI	

osnovu popisa odviše površno sastavljen, tako da ima i mnogo neispravljenih štamparskih pogriješaka. Od te površnosti veće je zlo hotimično grijehenje činovnika, koji popisujući pučanstvo obično nastoje lokalne manjine prikazati još manjima, nego odista jesu. I pučanstvo grijehi hotimice ili nehotice, kad jezikom općenja prijavi činovniku onaj jezik, koji hoće ili koji iz različitih uzroka mora prijaviti. Kako su u Istri narodnosti dosta ispremiješane, Hrvati premalo obrazovani a činovnici većinom Talijani, koji se ni za popisa ne mogu otresti svojih predrasuda prema Slavenima, nije čudo, što rezultati popisa pučanstva u Istri (1869., 1880., 1890. i 1900.) pokazuju mnoge i velike nedostatke na štetu Hrvata i Slovenaca. Moglo bi se za to navesti mnogo primjera i time lako pobiti prigovor Talijana, da Austrija kod popisa postupajima na štetu¹⁾.

Iz službene statistike slijedi ovaj razmjer narodnosti u pojedinim političkim kotarima:

u ‰	1880.			1890.			1900.		
	Hrvata ili Slovenaca	Talijana	inih	Hrvata ili Slovenaca	Talijana	inih	Hrvata ili Slovenaca	Talijana	inih
Kopar . . .	52·4	46·9	0·7	57·5	42·1	0·4	56·3	43·3	0·4
Lošinj . . .	77·3	22·6	0·1	77·8	21·8	0·5	71·4	28·0	0·6
✓ Pazin . . .	79·9	19·5	0·5	82·3	16·2	1·4	84·9	12·8	2·3
✓ Poreč . . .	21·3	78·6	—	26·2	73·6	0·1	21·5	78·4	0·1
Pula . . .	43·7	47·5	8·8	43·3	47·7	8·9	40·6	51·2	8·2
Volosko . .	98·6	1·2	0·2	96·5	1·7	1·8	92·9	2·8	4·2
Rovinj grad	1·1	98·8	0·1	0·3	98·3	1·3	0·6	97·4	2·0
Istra . . .	57·9	40·2	1·9	59·7	38·1	2·2	56·8	40·5	2·7

u pojedinim sudskim kotarima po popisu 1900. slijedeći:

u ‰	Hrvata ili Slovenaca	Talijana	inih	u ‰	Hrvata ili Slovenaca	Talijana	inih
{ Buzet . .	92·3	7·5	0·2	{ Buje . .	1·6	98·2	0·2
{ Kopar . .	61·3	38·3	0·4	{ Motovun .	36·5	63·3	0·2
{ Piran . .	12·2	87·1	0·7	{ Poreč . .	28·4	71·4	0·2
{ Cres . .	73·9	25·8	0·3	{ Pula . .	29·1	58·6	12·3
{ Krk . . .	93·8	7·2	—	{ Rovinj . .	22·8	75·8	1·4
{ Lošinj . .	30·1	68·0	1·9	{ Vodnjan .	62·2	37·5	0·3
{ Labin . .	69·9	24·2	5·9	{ Podgrad .	97·4	0·1	2·5
{ Pazin . .	93·6	6·2	0·2	{ Volosko .	90·6	4·3	5·1

¹⁾ Kad bi »Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri« na Silvestrovo t. g. izvelo poseban pravedan popis pučanstva, smanjio bi se broj Talijana u statistici skoro za svaku poreznu općinu.

a u pojedinim (mjesnim) općinama :

1900.	a p s o l u t n o			%		Opaska
	domaće pučanstvo ¹⁾	Hrvata ili Slovenaca	Talijana	Hrvata ili Slovenaca	Talijana	
Buzet . . .	15897	14847	1021	93·4	6·4	0·1 Nijemaca
Roč . . .	3145	2714	411	86·3	13·0	0·6 »
Dolina . . .	4944	4937	2	100·0	—	
Kopar . . .	10384	1710	8606	16·4	82·9	0·6 Nijemaca
Marezige . .	2796	2765	31	98·9	1·1	
Milje . . .	8557	2636	5882	30·8	68·7	0·5 Nijemaca
Očisla-Klanec	2569	2536	7	90·0	—	1·0 »
Dekani . . .	6017	6015	—	100·0	—	
Pomnjan . .	3866	3401	462	88·0	11·9	
Izola . . .	7295	1213	6061	16·6	83·1	0·3 inih
Piran . . .	12756	1243	11387	9·7	89·4	0·9 inih
Cres . . .	7936	5871	2039	73·9	25·8	0·3
Baška . . .	4116	4105	11	99·8	0·2	
Dubašnica . .	2922	2884	36	98·8	1·2	
Dobrinj . . .	3846	3841	3	100·0	—	
Krk . . .	2043	580	1435	28·4	70·2	1·3 Nijemaca
Omišalj . . .	2277	2261	15	99·4	0·6	
Punat . . .	2954	2940	14	99·5	0·5	
Vrbnik . . .	2878	2869	8	99·7	0·3	
Lošinj mali .	7327	1370	5725	18·9	79·3	1·8 Nijemaca
Lošinj veliki	2183	1627	473	74·6	21·6	3·8 »
Osor . . .	2054	463	1588	22·5	77·5	
Labin . . .	10940	7642	3254	69·9	29·7	0·4 Nijemaca
Plomin . . .	5429	3802	705	70·0	13·1	16·9 Rumunja
Boljun . . .	3203	3152	43	98·5	1·3	0·2 Rumunja
Pazin . . .	16016	14559	1417	90·9	8·8	0·2 inih
Tinjan . . .	3700	3657	39	99·0	1·0	
Žminj . . .	5033	4790	243	95·2	4·8	

¹⁾ Službena statistika pravom razlikuje domaće i prisutno pučanstvo: u domaće ubraja samo austrijske državljane, a u prisutno, kako kaže sama riječ, također pripadnike drugih država (dakle i Hrvatske i Ugarske), kojih ima skoro u svakoj općini. Broj u prvom stupcu nije zbroj slijedećih dvaju, jer fali stupac za »ine« narodnosti. Činilo mi se naime, da je suvišno iznijeti apsolutne brojeve za tako neznatne manjine, ali odbivši zbroj »Hrvata ili Slovenaca« i »Talijana« od broja »domaćega pučanstva« lako ih je odrediti. Njihov postotak pako je izračunan i označen u opasci.

1900.	a p s o l u t n o			%		Opaska
	domaće pučanstvo	Hrvata ili Slovenaca	Talijana	Hrvata ili Slovenaca	Talijana	
Buje . . .	6827	129	6685	1'9	97'9	0'2 inih
Novigrad . .	1942	—	1931	—	99'5	0'5 Nijemaca
Brtonigla . .	2245	23	2222	1'0	99'0	
Grožnjan . .	3791	111	3669	2'9	96'7	0'3 Nijemaca
Umag . . .	5227	67	5160	1'3	98'7	
Motovun . .	5564	2928	2628	52'8	47'2	
Oprtalj . .	5333	1585	3740	29'7	70'3	
Višnjan . .	4476	1630	2836	36'4	63'3	0'2 Nijemaca
Vižinada . .	3975	927	3043	23'6	76'4	
Poreč . . .	10046	2715	7308	27'0	72'8	0'2
Vrsar . . .	4397	1388	3003	31'5	68'5	
Pula . . .	41041	11931	24056	29'0	58'7	12.3 Nijemaca
Bale . . .	2196	453	1738	20'6	79'1	0'2 Nijemaca
Kanfancar . .	3280	3073	199	93'7	6'1	0'2 »
Rovinj . .	9978	57	9716	0'5	97'5	2'0 »
Barban . .	3589	3443	139	96'2	3'6	0'2 »
Svet Vinčenat	2849	2302	542	80'8	19'0	0'2
Vodnjan . .	9602	4229	5337	44'0	55'5	0'4
Jelšane . .	4078	4074	—	100'0	—	
Materija . .	5286	5277	—	100'0	—	
Podgrad . .	7311	6904	14	94'5	0'2	5'3 Rumunja
Kastav . .	17811	17730	46	99'6	0'2	0'2 inih
Lovran . .	3196	2338	705	73'2	22'0	4'8 Nijemaca
Mošćenice . .	3204	3048	146	95'2	4'5	0'3 »
Veprinac . .	2502	2279	27	91'3	1'0	7'7 »
Volosko . .	3241	1703	383	52'6	11'8	35'6 većinom Nijemaca

Obazremo li se na tri posljednja popisa, opazit ćemo mnogo promjena¹⁾, ali ću istaknuti samo najznatnije. Još pred 30 godina bijaše kraj na istoku Milja čisto slovenski, a danas je šaren; tako je i relativni broj Slovenaca u okolini Kopra sada već manji. Okolina Izole bijaše sa 80% slovenska, a sada je sa 61% talijanska. Jednako jača talijanski elemenat na Bujštini, i to veoma postojano, pa ako budu i dalje onamošnji Hrvati prepušteni sami sebi, naskoro će sadašnji podaci službene statistike pokazivati faktično nacionalno razmjerje.

¹⁾ N. Krebs: »Die Halbinsel Istrien«, Lipsko 1907.

U malim gradićima, koji do sada bijahu posve »talijanski,« javljaju se male slavenske manjine, na pr. u Bujama 0—2⁰/₀, Grožnjan 0—1⁰/₀, Oprtalj 13—21⁰/₀.

U buzetskom kotaru i južno od Mirne talijanstvo ne napreduje. Oko Poreča i Vrsara pa oko Motovuna bude se Hrvati, a po Bužeštini pada broj Talijana ne samo u gradu Buzetu (1880. 99⁰/₀, 1890. 88⁰/₀, 1900. 76⁰/₀) nego i u Draguču, koji je prije bio uz Talijane, i oko njega. Ali broj Talijana nije tamo baš tako znatno spao, kako se po popisu 1900. može zaključiti, jer se 1880. nabrojilo Talijana preko svake mjere. U pazinskom kotaru, gdje su Hrvati uvijek bili gospodari, napreduju oni sve više, osobito u gradićima Pazinu (1880. 46⁰/₀, 1890. 35⁰/₀, 1900. 29⁰/₀ Talijana), Žminju (1880. 9⁰/₀, 1900. 5⁰/₀ Talijana), Pićnu (1880. 12⁰/₀, 1900. 9⁰/₀ Talijana), Gračišću (1880. 7·5⁰/₀ a 1900. 2⁰/₀ Talijana). Po posljednjem popisu manje ima Talijana također po Labinštini.

U južnoj Istri je razmjer ostao više manje konstantan, samo što je 1880. u Pulštini bilo popisano previše Talijana, a u slijedećim lustrima se postupalo nešto pravednije. U samoj Puli žiteljstvo brojem izvanredno raste, a po narodnosti ponajviše Talijani; Hrvati napreduju slabije, a Nijemci pače relativno zaostaju, što ne može odgovarati faktičnom stanju: Talijana 1880. 56⁰/₀ a 1900 65⁰/₀, Hrvata 1880. 18⁰/₀ a 1900. 20⁰/₀, Nijemaca 1880. 19⁰/₀ a 1900. samo 14⁰/₀. Ali je zato njemački elemenat rapidno poskočio u liječilištu pod Učkom: u Opatiji ih je 1880. bilo samo 5⁰/₀ a 1900. 46⁰/₀, u Voloskom 1880. 4⁰/₀ a 1900. 18⁰/₀. Lovran ima sada talijansku većinu od 65⁰/₀. Hrvati se gube ne samo među Talijanima i Nijemcima već i među Slovencima: Golac, Račice i Starada su danas slovenska sela, dok su 1880. bila pretežno hrvatska.

Na otocima ide sve na gore jedino na Lošinju: dok su porezne općine Čunski, Susak, Unije i Puntakriža imale mikroskopične talijanske manjine, postale su 1900. po većini žiteljstva talijanske; gore je sada i u Osoru, Nerezinama, Sv. Jakovu i Malom Lošinju, a samo u Velikom se talijanska manjina umanjila.

Ako skupimo sve u jedno, opaža se, da se seosko žiteljstvo u mnogim krajevima vratilo svojoj narodnoj svijesti, pa broj Slavena usprkos službenoj statistici prosječno ipak raste, samo u gušće naseljenom predjelu koparskoga kotara iznimno se povećao broj Talijana, koji su inače u apsolutnom broju spali samo u pazinskom kotaru (za 7⁰/₀), dok je za Hrvate razmjer 1900. prema 1880. nepovoljniji u više kotara (Pula, Lošinj, Volosko). U posljednjem deceniju 1890.—1900. poskočio je talijanski elemenat u Istri za 14:1⁰/₀, hrvatski za 3·9⁰/₀, slovenski za 7·4⁰/₀, a njemački za 18⁰/₀. Kako se žiteljstvo zbija u gradove, koji su većim dijelom talijanskih tradicija, i kako se s druge strane

seosko stanovništvo laganije množi, mijenja se razmjer narodnosti u prilog Slavena veoma polagano, u statistici pače negativno.

Kakovo je stanje sada odnosno kakovo će nam stanje pokazati popis, koji će biti ove godine, nije moguće reći. Mjesto toga lakši je odgovor na pitanje, koliko ima danas pravih Talijana u Istri. Zbrojimo li žiteljstvo talijanskih gradova uz zapadnu obalu (Milje, Kopar, Izola, Piran, Umag, Novi-grad, Buje, Poreč, Vrsar, Rovinj, Vodnjan) i talijansko žiteljstvo gradova uz istočnu obalu (Pula, Labin, Plomin, Lovran, Krk, Cres, Lošinj), pak tomu pridodamo ono par talijanskih gradića i sela u području talijanskih općina te nekoliko tisuća Talijana raspršanih u zatvorenim naseljima i za uvijek odnarođenih Talijanaša u slavenskim selima po cijeloj Istri, ne će ih biti ni 3|10, a kamo li 4|10, kako tvrdi službena statistika. U Istri se relativni broj Talijana ne će nikada smanjiti kao u Dalmaciji na 3'6⁰/₁₀, ali uz malo više kulturne svijesti i gospodarske jakosti slavenski će element sebi naskoro izvojevati stalnu većinu od 75⁰/₁₀₀ cijelog žiteljstva. Konačno valja istaknuti jasnu činjenicu, da su kroz vjekove zapadni (t. j. sjeverni i južni, osim Rusa) Slaveni nacionalno i gospodarski svuda uzimali i djelomice još sada uzmiču, a baš ovdje na obalama Jadranskoga mora opaža se protivni pojav. Napredujemo lagano, ali ipak napredujemo!

Nastavit će se.

Povijest školstva u austrijskom Primorju.

ANTUN vitez KLODIČ-SABLADOSKI.

(Nastavak.)

Istra.

Ali i u Koprju bijaše broj pitomaca malen, budući da se prijavilo za prvi tečaj samo 6, za drugi i treći po 4, dakle u svemu 14 pitomaca. Od tih prijavilo se za ilirski (sic!) jezik u prvom tečaju 4, u drugom 2, a u trećem nijedan.

Uz takove prilike nije se moglo ni govoriti o brzom razvitku pučkog školstva u Istri, a nije se moglo ni misliti na provedbu odredbe §. 51. škol. zakona o osnivanju škola od 30 ožujka 1870., po kojoj je trebalo opstojeće »škole za nuždu« preustrojiti poput drugih javnih pučkih škola ili ih raspustiti iza dviju godina, što je stupio ovaj zakon na snagu.

Upravo tako nije se mogao provesti § 33. istoga zakona, po kojem se je moralo nakon jedne godine uškolati sva mjesta, njihovi djelovi i zaseoci u Istri.

Ako se tome doda, da nije bilo određenih nastavnih osnova za ravanje učitelja pri nastavi, da su samo u Koprju, Piranu, Poreču, Rovinju, Krku i Pazinu imali učitelji biblioteke za svoje daljno naobražjenje, da se radi

nestašice sredstava nijesu mogle održavati učiteljske konferencije, da nisu nastavne knjige i čitanke za pučke škole odgovarale svrsi, da nije samo nestašica učitelja bila zaprekom razvoju pučkog školstva, nego i pitanje nastavnog jezika, o kojem ćemo govoriti niže u posebnom odsjeku — onda imamo pred očima žalosnu sliku tadanjega stanja školâ.

Kako smo gore napomenuli u odsjeku, u kojem obravnavasmo razvoj školskih prilika u pokneženoj grofiji Gorici-Gradiški, oduzet bi početkom škol. godine 1873./74. pokrajinskom škol. nadzorniku referat o upravnim i ekonomskim škol. prilikama i povjeren jednome za to imenovanome namjesničkom savjetniku u Trstu, sjedište pokrajinskoga školskog nadzornika za učiteljišta i pučke škole premješteno bude u Trst, nadzor nad srednjim školama povjerilo se posebnome pokr. škol. nadzorniku sa sjedištem u Trstu, a sve se to učinilo, da se što energičnije pospješi reorganizaciju pučkog školstva u smislu državnog zakona za pučke škole od 14. maja 1869. i da se u što boljoj evidenciji drže svi školski događaji.

Promijenivši se tim odredbama školske prilike usvojilo je i pokrajinsko školsko vijeće za Istru u sjednici od 19. srpnja 1874. program rada, koji je pokr. škol. vijeće za Goricu prihvatilo bilo i po kojem se je imalo reorganizovati pučko školstvo.

Najprije se počelo na temelju toga programa raditi o tom, da se otvori tal. pripravni tečaj za učiteljske škole u Rovinju, u starom sjedištu c. kr. učiteljske škole, i hrvatski pripravni tečaj za učiteljske škole u Kastvu; oba se tečaja zbilja otvore početkom škol. godine 1874./75.

Zatim se stalo nastojati o tom, da se odstrane one odredbe pokrajinskog škol. zakona za Istru od 4. aprila 1870., po kojima je doba naobrazivanja učiteljskih pitomaca omeđena bila na tri godine.

Istarski sabor procijenivši pravo činjenicu, da je primjerna izobrazba učitelja glavni uvjet da se podigne pučko školstvo po prilikama vremena, votirao je u ljetnom zasijedanju godine 1874. zakon, po kojem su §§. 3. i 4. pokr. zakona od 4. travnja 1870. stupili izvan snage, a na njihovo mjesto stupili §§. 28. i 38. državnoga zakona od 14. svibnja 1869. i tako se je proširila doba učiteljskih nauka i za Istru od 3 na 4 godine. Taj je zakon zadobio previšnju sankciju 27. rujna 1874.

Obzirom na odredbe §. 53. državnoga zakona za pučke škole zatražilo je pokr. škol. vijeće od kotarskih oblasti iskaz onih starih podučitelja i podučiteljica, koji nisu bili još osposobljeni, pa da im omogući da učine ispit osposobljenja, isposlovalo je od c. kr. ministarstva nastave da ostanu na snazi do svibanjskog ispitnog roka prelazni propisi za ispite.

Iza kako je ministarskom naredbom od 13. listopada 1870. zadobio školski i nastavni red pravovaljanost i za Istru a s njime i norme za opetovnu

nastavu, izrađene budu nakon saslušaja prve pokr. učiteljske konferencije, obdržavane mjeseca rujna 1875., normalne nastavne osnove za razne kategorije pučkih škola Primorja i objavljene u c. kr. nakladi školskih knjiga. Te su osnove izrađene na temelju nastavnih osnova za pučke škole, što ih je c. kr. ministarstvo objavilo naredbom 18. svibnja 1874.

(Slijedi.)

Dopis sa otoka Krka.

Govori se po našem otoku, da ne misle školske oblasti imenovati škol. nadzornika za hrv. škole kotara Krka i Lošinja, kako je dosada bilo, već da je nadzorništvo ovih škola povjereno kotarskom nadzorniku za hrv. i slov. škole u Voloskom.

Ne znamo, koji su uzroci bili, da su se školske oblasti na ovakav korak odlučile. Mi to osuđujemo. Ako školske oblasti temelje svoju namisao na tom, da ima i talijanski nadzornik u Lošinj u isto tako nadzorništvo u ovim trim kotarima, onda je to vrlo šepav uzrok, jer talijanski nadzornik u Lošinj ima samo 15 škola, naprotiv ima ih hrvatski nadzornik u Voloskom 65. Talijanski nadzornik u Lošinj ima dà, tri kotara kao i hrvatski u Voloskom, al su zato tal. nadzorniku sve škole pri ruci. Evo ih. Lošinj Veli i Mali, Nerezine, Osor, Unije, Cres, Krk, Lovran i Opatija, dakle on ima da ide samo u 9 mjesta, a hrv. nadzornik treba da obađe 65 sela. Mislim još ovo: Mjerite na zemljovidu duljinu od Sv. Petra Ilovika na otoku Lošinj do Brezovice u kotaru Voloskom, pa ćete vidjeti, da je taj razmak isto tako dug, koliko je od Pule do Ljubljane.

Da jedan nadzornik i ima svoje škole tako na daleko i tako mnogobrojne, mogao bi nešto učiniti, da su te škole uz željezničku prugu: Pula—Ljubljana. Al u našem slučaju tomu nije tako. Hrv. nadzornik u Voloskom trebat će za nadziranje stotine razreda, barem stotinu dana, a gdje je vrijeme, koje mora potrošiti na putu? Hoće li moći nadzirati škole jedamput na godinu? A kada će onda rješavati službene dopise od 65 školskih upraviteljstva? Talijanskom nadzorniku u Lošinj lako je poći češće u svoja mjesta, ali hrvatski nadzornik u Voloskom, prije negoli dođe do nekih škola, mora se penjati kroz klance jadikovce, a u nekoja mjesta mora samo lađicom, pa i tu treba da gleda, hoće li mu naša milostiva gospođa bura dozvoliti da putuje, kada bi on morao? Opetujem ukratko: Uz slabe komunikacije i veliki broj hrvatskih škola u kotarima Volosko, Krk i Lošinj nije moguće, da udovolji svojim dužnostima jedan nadzornik. Trebao bi mu stroj za letanje ili vodljivi zrakoplov sistema Zeppelin IV.

Ne će biti zgoroga, da malko i druge kotare pretresemo. Za Pazin, Pulu i Poreč imamo jednoga hrvatskoga a dva tal. nadzornika. Hrv. nadzornik u Pazinu ima da nadzire 57 škola sa približno 80 razreda, dočim ima tal. nadzornik u Puli 14 škola sa približno 40 razreda, a onaj u Poreču 37 škola sa približno 60 razreda. Dakle i ovdje ima jedan hrv. nadzornik 57 škola, a dva talijanska samo 51 školu, a broj razreda ove dvojice malo je veći od onoga broja, što ga ima hrv. nadzornik. Što iz ovoga slijedi? I tu treba da bude prema broju škola i razreda još jedan hrv. nadzornik.

Preostaje nam jošte koparski kotar. Tu ima tal. nadzornik 18, a slovenski 33 škole, dočim im je broj razreda približno jednak (60). Da bude sve jasnije, evo male tablice:

1.	Talijanski nadzornik u Puli	ima nadzirati	14	škola;
2.	»	» Lošinju »	»	15 »
3.	»	» Kopru »	»	18 »
4.	»	» Poreču »	»	37 »
5.	Slovenski	» Kopru »	»	33 »
6.	Hrvatski	» Pazinu »	»	37 »
7.	»	» Voloskom	»	65 »

Ove nam brojke jasno govore. Hrvatski su nadzornici prema tal. nadzornicima preopterećeni. Tal. nadzornicima je i u tom lakše, što imaju bolje komunikacije. Pogledajmo još malko gornje brojke: Tal. nadzornici u Puli, Lošinju i Kopru imadu ukupno 47 škola, a hrv. nadzornik u Pazinu 57, a onaj u Voloskom 65 škola, dakle naš jedan ima više, nego tal. trojica. To, mislim, nije nikako pravedno, a ni dobro. Morali bi da imamo još bar dva hrv. nadzornika i to u Krku i u Puli. Mi smo nekada imali u Istri četiri hrv. nadzornika, u zadnje doba tri, sada dva: lijepo napredujemo.

Opazaju neki učitelji i ovo: Od dvaju hrv. nadzornika i jednoga slov., nesamo što nije nijedan Hrvat, ali nije niti Istranin, a to je omalovaživanje hrv. učiteljstva Istre sa strane školskih oblasti.

Zašto pak se ne imenuje Hrvata nadzornikom? Vele neki, da je tome krivo to, što mi ne znamo njemački. A tal. nadzornici, znadu li oni njemački? Ne! Ili ako znadu, znadu svakako manje negoli mi. Kad mogu oni biti imenovani, onda bi i svaki sposoban Hrvat također mogao postati nadzornikom i bez njemačkog jezika. Mi dapače prosvjedujemo proti tome, što se sposobnost pojedinca mjeri time, ako imade njemački ispit, jer znamo, da imamo među učiteljstvom Istre vrlo dobrih sila, koji se ne bi stidili stati uz bok našim nadzornicima sasvim tim, što ne imadu ispit iz njem. nastavnog jezika.

Našim zastupnicima preporučamo, da malo prouče prije navedene brojke i da se zauzmu, da budemo jednakopravni sa Talijanima i u ovom pogledu a to sve na korist škole i hrv. naroda.

Bodul.

Odnosaj između duše i tijela i moderna psihologija.

Motto: Das eigentliche Studium des Menschen ist doch der Mensch Goethe.

(Nastavak).

3. A. Okazijonalizam. Taj sustav negira čovjeku jedinstvenost bića (die Wesenseinheit). Duša i tijelo su dvije sasvim neodvisne supstancije, koje nijesu združene tako, da bi iz tog združenja proizlazilo jedno jedinstveno biće — čovjek. Okazijonalizam se dakle protivi gori utvrđenoj činjenici samosvijesti, uslijed koje nije čovjek dvostruko, već jedinstveno biće. Osim toga je taj sustav smrt svakom moralu. Bog je po njemu jedini uzrok čovječjem djelovanju. Ako je tomu tako, onda je Bog uzrok i krjeposti i grijeha. Prihvatimo li to načelo, onda ne možemo više govoriti o moralu. Okazijonalizam dakle ne može opstati pred kritičkom analizom, jer ne odgovara zahtjevima samosvijesti.

B. Sistem prestabilirane harmonije. I Leibnizov se sustav protivi svjedočanstvu samosvijesti. Psihična monada i kompleks tjelesnih monada su posve samostalna bića. Taj psihološki dualizam i opet je u sukobu sa samosvijesću. Isti razlozi, koji govore proti okazijonalizmu, govore i proti sistemu prestabilirane harmonije. To slijedi odatle, što je razlika među tim sustavima sama ta, da kod okazijonalizma posreduje Bog neposredno kod svakog čina čovjeka, al kod sistema prestabilirane harmonije je Bog već unaprijed, jednom za uvijek, odredio harmoniju među monadama.

C. Psihofizički paralelizam. Paralelizam stoji također u opreci sa neoborivom zasadom, koju nam samosvijest diktira. Među dušom i tijelom nema kauzalnog koneksa. I psihofizički paralelizam odriče dakle čovjeku značaj jedinstva. Paralelizam je najraširenija hipoteza među modernim psiholozima. Istina, da ju u novije vrijeme sve to više zabacuju, ali još ne možemo nikako reći, da je zastarjela. Stoga je potrebno, da se s tom hipotezom malo više pozabavimo. Navest ćemo neke teze, na kojima se ta hipoteza osniva, i dokazati, da se tim tezama protive utvrđeni psihološki rezultati.

a) Samosvijest nam veli, da je samo jedan nosioc duševnih i tjelesnih funkcija. Paralelizam to negira. Među dušom i tijelom ne vlada jedinstvo, već paralelnost.

b) Paralelisti predstavljaju si zorno odnosaj među dušom i tijelom kao dva kontinuirana paralelna pravca. Jedan pravac predstavlja kontinuitetu psihičkog djelovanja, a drugi kontinuitetu tjelesnog djelovanja. No ni o jednoj ni o drugoj kontinuiteti ne možemo govoriti. O duševnoj kontinuiteti nema govora n. pr. kod nesvijesna čovjeka, jer se nesvijest baš u tome sastoji, što nesvijesnik nema svijesti, nema aktivne duše. Psihofizičke pojave priječe i jednu i drugu kontinuitetu. Tim pojavama ne odgovara nijedno mjesto ni na paraleli psihičnog djelovanja ni na paraleli fizičnog djelovanja, jer su to »operativne

coniunctae*, operacije, kod kojih ne možemo psihički elemenat razdružiti od fizičkog.

Svakoj tački jedne paralele odgovara paralelna tačka druge paralele. Prema tomu bi svakom duševnom aktu odgovarao jedan tjelesni akt. No to je nova neprilika za paraleliste. Koji fizički akt n. pr. odgovara pojmu stabla, koji smo dobili apstrakcijom od individualnih stabala? Paralelizam nema za to odgovora. Još se u većem škripcu nalazi paralelist, ako ga zapitamo, koja je n. pr. psihična paralela fiziološkom procesu probavljanja.

c) Među duševnim i tjelesnim pojavama vlada neka zakonitost. Promatrajmo n. pr. snošaj među podražajem i oćutom. Snošaj među podražajem i oćutom proučavali su fiziolog Weber i psihofizičar Fechner. Weber je ispitivao u tom obziru tačnotlačne oćute, a Fechner ostale oćute. Plod tog ispitivanja je Weber-Fechnerov psihofizički zakon, koji glasi matematički izražen ovako: ako raste intenziteta podražaja u geometrijskoj progresiji, raste intenziteta oćuta u aritmetičkoj progresiji. Taj kvantitativni snošaj među podražajem i oćutom jednak je snošaju među logaritmandima i logaritmima, zato se i zove logaritmiški snošaj. Rastumačimo to! Uzmimo Briggssov umjetni logaritamski sustav s osnovkom 10.

Log 10=1, log 100=2, log 1000=3 i t. d. 10, 100, 1000, je geometrijska progresija sa kvocijentom 10, a 1, 2, 3, je aritmetička progresija sa diferencijom 1. Prema tomu logaritmandi (10, 100, 1000) sačinjavaju geometrijsku progresiju, a logaritmi (1, 2, 3) aritmetičku progresiju. U istom su snošaju podražaj i oćut.

Za paralelistu je taj psihofizički zakon zagonetka, pred kojom stoji kao što su mnogi i mnogi stajali pred zagonetkama tebanske sfinge. Zašto je baš nužno, da raste podražaj u geometrijskoj progresiji, ako hoćemo, da osjetimo razliku među prijašnjim i sadašnjim podražajem? Ta među podražajem i oćutom, kako misle paralelisti, nema kauzalne sveze. Onomu, koji tu svezu priznaje, je psihofizički zakon jasan, jer je uvjeren, da podražaj i oćut stoje u snošaju kao uzrok i posljedica.

Ako se zakonitost, koja vlada među duševnim i tjelesnim pojavama, krši, mogu nastati psihopatološke pojave, i to radi somatskih (n. pr. teške ozljede na glavi, histerija i t. d.), mješovitih (n. pr. onanija i t. d.) i psihičkih uzroka (nesretna ljubav, ljubomornost i t. d.). Paralelisti je moguće psihopatološke pojave, koje nastaju radi psihičkih uzroka, razložiti, jer ne nijeće psihičku kauzalnost. Neprilika nastaje za njega tekar onda, kad se radi o tumačenju spomenutih pojava, koje nastaju radi somatskih ili mješovitih uzroka.

(Slijedi.)

Nakon susreta.

ŠTEFKA L.

Tamo, kamo ne prodire šum burna života, gdje dobiva ranjena duša miran i ugodan stan, tamo negdje se sretosmo. Bijaše to onda, kad su se bile osušile suze s mojih očiju, te je srce od teških udara sudbine već bilo otvrdnulo i prestalo trepetati.

Premda te nisam bila u životu nikada prije vidjela, upoznah te odmah: pričinilo mi se, da si mi poznat od vijeka.

Pogled tvoj i lice ti imadahu mrtvački izraz, sve na tebi sjećalo je na smrt, ali u čitavom tvome biću bijaše ipak nešta ponosita, neobična. I upravo to bijahu znakovi, po kojima te upoznah: Netom se sretosmo, već bijasmo prijatelji. Među nama razvio se razgovor kao među starim znancima. Ali tvoje oko gledalo je nemirno, opazih to dobro; ti ne bi bio rado, da nas tkogod vidi ili čuje. Ali zašto? — Tà, naš je razgovor bio sasma svagdanji, djetinjasti. Nisi pripovijedao o nikakvim zlatnim gradovima niti o bogatstvu niti o sreći, o ne! Tebi se sviđa večer, voliš gledati, kad zamire dan, a ja volim dan, kad se rađa, volim gledati rano jutro; to bijaše naš razgovor.

I sada, kada si otišao, kad ne znam, hoćeš li se ikada vratiti, sada razmišljam, zašto voliš umirajući dan? — Baš ga gledam, kako zamire. Polagano se potaplja sunce doli u more, zadnje njegove zrake sijevaju kako samo zlato, a zatim će početi padati sumrak na zemlju tajno i jedva vidljivo.

Dan zamire, i meni je žao, što zamire. Evo ovdje doli pod mojim prozorom igraju se drobni jaganjci. Aj, da ih vidiš! Vjeruješ li, da me je volja ići među nje, igrati se i skakutati s njima. — Škoda, što zamire dan! Čobanče se već pripravlja, da ih potjera kući, a oni bi voljeli ostati...

I tamo daleko plovi brod, brzo i nemirno plovi. Tko zna, kamo putuje, gdje mu je cilj, a sada već zamire dan!...

Doli u polju gledam ratara. Ako i je umoran od cijelodnevnog posla, vidim, kako se žuri da svrši prije nego zamre dan...

Zaista je žalosno, kad zamire dan. Zato ja volim jutro, rano jutro. Da si gledao, kako su zvjezdice pomalo jedna za drugom iščezavale s neba, kad je počela zora rumeniti, kad se je nad obzor dizalo zlatno sunce, i da si onda slušao slatku melodiju ptičjeg pjevanja, klonuo bi bio pod dojmom te harmonije.

A tà ti voliš večer, voliš dan kad zamire. O, znam ja, zašto ga voliš. Kazuje mi to tvoj pogled, meka tvoja duša. — Gledajući na nj misli ti hrle k ubogom zemljaninu, koji nehotice ostavlja sve tuge, jade i skrbi, i na kojem se uprav ispunjaju riječi: »Svršeno jest!« Zamirajući dan slika ti je čovječjeg života, koji gasne...

Ovdje gasne — tamo se užiga, tu svršava — negdje opet započinje. Kakav kontrast! Da, da! Jutro, večer, rađanje i umiranje, život i smrt — sve se to reda u vesoljstvu jedno za drugim.

Osuđen je čovjek, ali osudi ga beskonačna Dobrota i Mudrost, i ne osudi ga bez svrhe. Bio ti gdje mu drago, zauzumlješ li mjesto odlično ili nisko, to je svejedao, jer svi hrlimo za istim plemenitim ciljem, bližamo se k istoj svrsi. — — —

Komu ovo pišem? Tebi, sebi, kome drugome ili nikome? Tko zna! Možda će se ipak kojigod zaustaviti kod ovih redaka.

VJESNIK.

Književni prikazi.

Ovogodišnje knjige naših »Matica«.

(Konac.)

Još nam preostaju knjige »M. Sl.« u Ljubljani, koja je nama u Istri jednako draga kao i »M. H.«, osobito otkad ju kao predsjednik vodi Fr. Ilešič, pjesnički zadahnuti duboki mislilac o zajedničkoj našoj budućoj sreći. Od nje su članovi dobili slijedeći dar: Tomišek: »Bleiwisov Zbornik« (kao XI. zvezek godišnjega »Zbornika«; ovaj će do godine biti posvećen Napoleonovoj Iliriji), Potočnik: »Koroška« I. zvezek (kao VI. del »Slovenske zemlje«; do godine će u II. zvezku isti obraditi njezinu povijest), Štrekelj: »Slovenske narodne pesmi« (13. snopić uzorno sastavljene zbirke), Kristan: »Kato Vranković«, drama v treh dejanjih (kao XXI. zvezek »Zabavne knjižnice«; radnja iz hrvatske nedavne političke prošlosti), Puškin-Prijatelj: »Jevgenij Onjegin«, roman v verzih (kao VI. zvezek »Prevoda iz svetovne književnosti«) i Ilešič: »Zbirka zabavnih in poučnih spisov« (kao XVI. zvezek »Knezove knjižnice«; nekoliko lijepih radnja različitih pisaca), k tomu Drechsler: »Stanko Vraz, študija«, što su u hrvatskom jeziku zajedno izdale zagrebačka i ljubljanska »Matica«. »Letopis«

za 1909. nije izišao s financijskih razloga, ali će izaći 1910. O svakoj pojedinoj knjizi već su izišle poanke i većinom pohvalne ocjene, tako da je ovdje dosta »Maticu« samo preporučiti. Kao izvanredno izdanje bila je još obećala »Zemljevid slovenskih zemelj«, ali s nekih poteškoća nije joj moguće da ga pretplatnicima razaslje prije svršetka tekuće godine. Na njemu će biti i Istra, pa ima nade, da će se i kod nas naći mnogo kupaca. Zemljevid je 91 cm širok i 125 cm dug, a izrađen na 4 lista papira. Može se ga dobiti ili jednostavno na papiru ili napeta na platnu; u ovom posljednjem slučaju ima još svaki pravo tražiti, a) da mu svaki pojedini list posebice bude na platnu i razdijeljen na 16 dijelova u džepnom formatu za zgodnu uporabu na putovanju, b) da mu budu sva 4 lista zajedno napeta za vješanje u kući, ali i »zložjiva« u 4 dijela, ili c) da bude zemljevid opremljen kao svaki drugi za školu. Zemljevid na papiru stoji »Matičine« članove 5 K (a druge 6 K); za svoj zahtjev sub a), b) odnosno c) plaća svaki još 2.52, 3 odnosno 3.90 K više. Za malo novaca evo nam dobra karta za školu, kuću i putovanje. Tko želi naručiti »Zemljevid« odnosno poslati članarinu (Hrvati plaćaju 3 a Slovenci 4 K) za naredna

»Matičina« izdanja, malo ima još vremena. Povjerenik je za srednju Istru u Pazinu prof. Rudolf Pregelj.

Vijesti iz pokrajine.

Škola i dom.

Priopćujemo izvadak iz predavanja »Škola i dom«, što ga je na Josipovo dne 19. ožujka tek. god. držao na roditeljskom sastanku u Kastvu gosp. prof. Vladimir Nazor:

Kastavski oci i majke kastavske!

Pred nekoliko vam je vremena gosp. kotarski školski nadzornik Pribil govorio o potrebi da šaljete redovito u školu vašu milu dječicu. Zgodnim vam je primjerima pokazao, kako je pohadanje škole prvi uvjet napretku ne samo vašega djeteta, vaše obitelji nego i vašega sela, grada, općine — cijele naše domovine, naroda našega miloga, države naše.

Šiguran sam, da su riječi gosp. nadzornika Pribila pale kao dobro sjeme na plodnu zemlju i da je svaki od vas odmah odlučio, da će svoju djecu što redovitije slati u školu.

»Pametna je sin radost ocu svomu, a glupi žalost i sramota materi svojoj« rekao je mudri car Salamon, a gosp. vam je nadzornik Pribil otvorio oči, naučio vas, da će vaša djeca redovitim pohadanjem škole postati vaša radost, jer od pametnoga i školovanoga sina ne ćete tako lako doživjeti ni žalosti ni sramote.

Vi ćete dakle od sada napred slati vašu djecu redovito u školu!

Mnogi od vas sada sigurno misle: Dobro je! Neka moj mali Ivica i moja mala Marica idu samo u školu, ja ću to samo mirno gledati! Hranit ću ih i odijevat, a neka za drugo misli učitelj ili učiteljica! Moja su djeca čista, sita i dobro obučena; idu u školu svaki dan, što bih se više za njih brinuo? Vršim svoju roditeljsku dužnost i perem ruke kao Pilat!

Tako mnogi od vas misle, a da krivo misle i da se ljuto varaju, hoću da vas danas osvjeđoćim.

U školi ne samo što učitelj uči vašu djecu čitati, pisati, računati i sve ono znanje, što je dan danas svakomu potrebito u životu, nego nastoji, da ih dobro odgoji t. j. da učini od njih poštene, pravedne i dobre ljude i baš u tom teškom nastojanju treba učitelj vaše pomoći.

Da, učitelj u tomu treba vaše pomoći ili barem, vi roditelji, morate svakako nastojati, da barem ne pokvarite u kući sve ono, oko čega se učitelj u školi toliko muči uzgajajući vašu djecu.

Mnogi će od vas sada misliti:

1) u čemu možemo mi to pomoći gospodinu učitelju? 2) kako mi to možda nehtijući kvarimo g. učitelju njegov sveti trud?

Mi bi htjeli to znati, pa bi se čuvali da ne učinimo kakvo zlo!

Poslušajte me malko pa ćete odmah čuti o čemu se radi.

Roditelji moraju prije svega svoju djecu lijepo pripravljati za školu, dok su još malena. Neka svojoj dječici češće kažu, kako će, kad odrastu, lijepo polaziti školu, kako je u školi lijepo i t. d.

Dok sam ja bio malen dječko, bio sam živahan kao mali Radojica, koji nije htio slušati svoje majke, pa se opet popne na drvo, padne i slomi ruku na veliku muku. Tako se dogodilo i meni, ne jednom, nego dva puta. Bilo i meni na misli samo igranje, skakanje, dječje zabave.

Jednoga dana moj stari djed — a bio vam to starac s dugom sijedom bradom, kako si uvijek djede predstavljam — spremao se na sajam, pa mi rekao: »Čuješ, budi dobar, donijet ću ti krasan dar. — Možeš si misliti, da sam jedva iščekivao čas, da se djed vrati. I vratio se i noćio nešto zamotano. Bio omašan smotak. A ja, znatiželjan, misljah: »Što će biti? Mali konj? Puška? Što li?« — A djed uzeo me k sebi. Počeo smotak razmatrati. Od-

matao papir za papirom, a smotak postajao sve manji. A ja gledam i gledam željno iščekujući čas, da se pokaže dar. A djed odmatao i odmatao, svežanj postajao sve manji i manji, dok se na koncu ne pokaže — Početnica! — Kažem vam po duši: Ne bijah zadovoljan. Djed opazio moje nezadovoljstvo, uzeo me na koljena, dao mi početnicu i rekao: Uzmi, sinko; nek ti bude mila i draga. Bit će ti put k sretnoj budućnosti. Uzmi, sinko, uči marljivo, čitaj rado. . . . Tako mi govorio djed. Tek u kasnijim godinama shvatio sam mudre nauke svoga staroga djeda. — I dandanas hranim onu početnicu kao milu i dragu uspomenu, najljepši djedov dar.

Dok su vam djeca malena, nemojte ih strašiti školom. Ako su djeca živahna, nemirna, kao mali Radojica, nikad ih ne strašite školom: »Ne vidim časa da pođeš u školu — ti zločesti! — Onda će meni biti dobro! — U školi ćeš se naučiti pameti!« Na taj način uvriježit će se u srcu vaše djece strah pred školom. Jedamput su stare bake plašile malu djecu štrigama, vukodlacima, mörama i sličnim budalaštinama, a dan danas neki roditelji straše svoju dječicu školom, učiteljem, i učiteljicom. A što će ta djeca pomisliti kasnije, kad vide, da su učitelji ustrpljiviji i blaži od istih njihovih roditelja?

I kad dijete počinje pohađati školu, bodrite ga, ne strašite ga nikada školom, ne kažite mu nikada: »Tužit će te učitelju (učiteljici)« — ili čim sličnim. Učitelj znađe što je dijete, blag je on suda.

Vaše je dijete učenik, pohada školu. Nek nikada ne vidi od vas lošega primjera, jer ćete time samo rušiti što učitelj teškom mukom gradi. Jače je djelo nego besjeda.

U školi dijete uči: »U ime tvoje ja počinjem Bože« i opet »Svaki stvor slavi Boga«. Pazite da huljenjem Boga, psošću i ružnim riječima ne rušite onoga, što dijete u školi iz knjiga i od vjeroučitelja uči.

Jednoga dana, kad je bio sajam, na veče išao ja po svome običaju šetati. Pred menom išao čovjek neki sa ženom i djetetom. Pred sobom tjerali (krmka) malu životinju, koja je bila konopcem vezana za nogu. Ali ta je životinja bila neposlušna; mjesto da ide sredinom ceste, bježala uvijek u jarak. Čovjek onaj mučio se više vremena, a onda počeo kleti Boga, svece i t. d. a njegov sinčić je slušao! Pitam ja vas sada: Koji je bio veća životinja, onaj nijemi, nerazumni četveronožac ili onaj čovjek, otac, koji je davao takav primjer svome malome sinu? (Konac slijedi.)

Glasovi iz novina.

Higijena učiteljskog zvanja.

(Iz »Škol. vjesnika«, Sarajevo.

(Nastavak.)

Otuda, što prozore školske sobe u hladno godišnje doba predugo ostavljamo otvorene, može da izade umjesto dobre, loša, pače čak i opasna po zdravlje posljedica. Jer uslijed preduga vjetrenja ne samo što ohladi u sobama zrak, već i posoblje, a što je osobito važno, i stijene, pa se onda isparuju slično kao zidovi u podrumu.

Jeđini je pravi način vjetrenja, da se za vrijeme nastavnoga odmora svi prozori širom otvore — a — za pet minuta od prilike opet svi prozori zatvore. Ili, općenito uzeto, treba to vjetrenje vazda udešavati po razlici u temperaturi zraka u školskoj sobi i izvanškog zraka. Ako bi ta razlika na pr. zimi bila znatna, onda će dosta biti, da su prozori otvoreni nekoliko minuta — da stijene odviše ne ohlade. U proljeću i ljeti može to vjetrenje trajati isto toliko, kao što traje nastavni odmor. Iznimka bila bi samo prevelika žega, kojoj također treba po mogućnosti zakrčiti put u školsku sobu, budući da od nje jednako trpjeti može i učitelj i učenik.

U školskoj sobi ima da vlada i najveća čistoća. Toga radi treba svakim načinom nastojati, da u školskim sobama bude što manje prašine. Nije dosta, da se škol-

sko posoblje briše samo onda, kad je školski sluga sobe pomeo, Brisati valja školsko posoblje, osobito klupe i učitelj stô po više puta na dan i to ponešto vlažnim krpama. Na to se mogu priučavati djeca, a ona će to vrlo rado i učiniti za vrijeme svakoga nastavnoga odmora.

Podove školskih soba treba da školski sluga danomice mete, a dizanje prašine da sprečava, posipajući najprije podove namočenom piljevinom, koje će vazda imati, ako je u jesen bude spremao, kad se školska drva pile. Dobro je sredstvo protiv školske prašine također i americko ulje, kojim se sada sve više liče podovi školskih soba.

Čistoći školske sobe i zraka u njoj poslužiće se i tako, ako se u hodnicima i predsoblju svuku kabanice, vješaju šeširi i ako djeca na zgodnim spravama očiste obuću, prije nego što će da u školsku sobu uljegu.

S toga valja i na to paziti, da se na podove ništa ne baca, a za slučaj potrebe treba da je u svakoj školskoj sobi bar jedna pljuvaljka, i to po onom sistemu, da je u njoj voda. Tu spravu mora školski sluga dakako danomice očistiti.

Vrlo pomno ima učitelj paziti na to, kako govori. Opasno griješi u tom pogledu svak, ko previše, preveć glasno i odveć uzdignutim glasom govori. Od te goleme i opasne mane neka svakoga učitelja očuva istina, da će tom manom sebi stalno naškoditi, a djeci da ne će koristiti.

Preglasan, dug način govorenja u prašnoj, prenapunjenoj školskoj sobi po više sati na dan u najviše je prigoda onaj kobni početak žalosnoga svršetka — kad nemila sušica u grob ruši mnogi i pre-mnogi, jedva procvali cvijet učiteljskoga podmlatka.

I na loženje školske sobe zimi treba vrlo dobro paziti, jer i tu može previše isto tako naškoditi kao i premalo. Idealno jest i ostaće dašto centralno loženje, kada dobro funkcioniра. Pri ovome je lo-

ženju školska soba jednako ugrijana. Jedina, neizbježiva je mana toga načina loženja ta, da se zrak osuši, a suh zrak našim dihalima ne prija. Primijetiće se možda, da je i izvanjski zrak zimi s ši, nego u toplije godišnje doba, pa nam upravo godi udisavati taj zrak, koji nas osvježi. Ta se činjenica ne poriče, samo se primjećuje, da suh zrak u sobi nikad nije isto, što je suhi spoljašnji zrak. Jer suhi zrak u sobi, koji našim plućima ne godi, zapravo je smje: a zraka sa osušenom prašinom, kome su atomi pregrijani vrlo laki, zrakom lete i dihanjem dopiru u naše grlo, nos i sluznice, pa u ovima podražuju osjećaj suhoće.

Ovu manu centralnoga loženja pokušalo se ukloniti time, što su se po školskim sobama postavljale posude napunjene vodom, ali uspjeh ostao je slab.

Pomoći će se u tome istom onda, kad se nade još udesniji način loženja, uslijed koga se primjese zraka ne će prigrijavati, te će dakle našim dihalima manje smetati.

Vrlo je važan uslov školske higijene i za učitelja to, da pojedini nastavni satovi predugo ne traju, t. j. da im je trajanje odmjereno sa 40, a najviše 45 minuta. Uz to valja još i vrijeme odmora savjesno držati, t. j. za njegova trajanja ne smije učitelj ništa raditi, što bi mu i opet trošilo duševnu snagu, pa i razdraživalo živčevlje.

(Konac slijedi.)

Lične i školske vijesti.

Pokrajinska školska vlast

imala je zadnju sjednicu dne 5. marča t. g. — Bili su umirovljeni Aćim Tončić, nadučitelj u Klani (K 2587-20), Bogatec Kristijan iz Boršta (K 2587-20); Škvarč Marija, učiteljica u Kanfanaru (K 633 60).

Škola u Munama podignuta je na tro-razrednu. U Kantridi se otvara filijalka, ovisna od matice u Zometu.

Ministarstvu se preporučilo, da priznade pravo javnosti družbinim školama u Zd. enju i Veloselu.

U Dobrinju se u školi ustanovljuje slobodni predmet »košaraštvo« sa 4 sata poduke na tjedan.

Sjednica c. k. kotarskoga školskoga vijeća u Voloskom.

Dne 15. aprila tek. god. obdržavala se je sjednica c. k. kot. škol. vijeća, iz koje priopćujemo slijedeće:

Predsjednik priopćuje, da je Aćim Tončić, nad čitelj u Klani, umirovljen 1. travnja tek. god.; da je škola u Munama proširena na trozrednicu, ona u Rukavcu na četverorazrednicu, a ona u Poljanama na dvorazrednicu, i da je na pučku školu u Mošćenicama dodijeljena jedna izvanredna učiteljska sila.

Preporuča se molba za potporu A. T. u K. i predlaže se remuneraciju F. Zecu u Lovranu za podučavanje preko propisanog broja sati.

Sastave se kvalifikacione tabele za definitivno namještenje podučiteljice u Kastvu, učiteljice u Zametu i Veprincu i ravnajućeg učit. u Brezovici, Hrušici i Voloskom.

Predlaže se namještenje jedne izvanredne učiteljske sile na pučku školu u Podgradu i na žensku pučku školu u Kastvu. Preporuča se uvođenje nerazdijeljene obuke na pučkoj školi u Breščima.

Zaključuje se, da se raspiše natječaj za popunjenje mjesta nadučitelja u Klani, ravnajućeg učitelja u Slivlju, podučitelja u Munama, učiteljice u Poljanama i podučiteljice u Rukavcu.

Drž. Uzor-gospodarstvo Dubravica

kod Pazina polaze u slobodno vrijeme marljivo nekoji učitelji iz pazinske okolice, da se u poljodjelstvu izobrazu.

Imenovanje.

Lovro Tomašić, učitelj u Novacima, imenovan je putujućim učiteljem za pčelarstvo za Istru. Čestitamo!

Pčelarski tečaj u Pazinu

držao je Lovro Tomašić 1., 2., 3., i 4. svibnja.

Vjenčanje.

Ante Štefanić, učitelj u Dragi na otoku Krku, vjenčao se dne 20. travnja 1910. sa gđicom Anticom Gulešić. Sretni bili!

Na nauke.

Predstavnik hrv. učiteljstva kotara Pazin, F. Barbalić, otišao je ovih dana u Gornju Hesk u dvomjesečni poljodjelstveni tečaj uz potporu vlade.

Vinko Šepić, nadučitelj u Buzetu, nalazi se na obrtnom tečaju u Ljubljani uz potporu vlade.

Josip Sirotić, nadučitelj u Slumu, pošao je također na obrtni tečaj u Ljubljani, ali na svoje troškove.

Benjamin Deprato, učitelj u Trstu, podao se u Jenu, da na onoj univerzi nastavi svoje nauke.

Slet.

Djeca pučke škole Družbe sv. Ćirila i Metoda u Puli nađoše se 20. travnja u Pazinu u pratnji dviju učitelja, dviju učiteljica i dviju vjeroučitelja. Djece je bilo oko 140. Pjevajući skladno narodne pjesme spustiše se iz kolodvora u Pazin, razgledaše pučku školu, hrv. gimnaziju, gdje im je upravitelj gosp. I. Kos pokazao zbirke; razgledaše zatim crkve, pazinsku Jamu i Kašteo. U Narodnom Domu se malko odmoriše, pa onda uđiše na Lindar katicom. Na rubu lindarskog brda čekahu izletnike učenici pučke škole s učiteljem St. hovićem i umir. učiteljem Žižom. Čim se djeca jedne i druge škole zagledaše, srdačno se već iz daleka pozdravljahu. U škol. prostorijama okrijepiše se mlijekom i kruhom, razgledaše zatim s lindarskog belvedera okolicu pa se pjevajući spustiše na pazin. stanicu i otpeljaše se u Pulu.

U Pazinu i Lindaru bijahu s izletnicima učiteljice i učitelji iz Pazina.

Mila i vesela dječica ugodno se dojmila svih, koji ih vidješe.